MÁDENIYAT TARAWINDA MÁMLEKET BASQARIWINIŃ JAŃA BASQISHI: INSAN QÁDIRI, MILLIY ÓZLIGI HÁM TURAQLI RAWAJLANIW KONCEPCIYASI TIYKARINDA ILIMIY TALQILAW

Sultanmuratova Sayora To'remurat qizi
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı
Nókis filialı studenti
https://doi.org/10.5281/zenodo.21791376

Annotaciya: Maqalada mámleket basqarıwdıń dástúriy basqarıw modelinen insan orayına tiykarlanǵan basqarıw paradigmasına ótiw procesi analiz etiledi. Usınıń menen birge, "Ózbekstan-2030" strategiyası, Úshinshi Renessans ideyası, milliy qádiriyatlardı qayta tiklew, mádeniy miyrastı sanlastırıw, kreativ industrialarni rawajlandırıw hám de aymaqlarda mádeniy infrastrukturanı modernizaciyalaw boyınsha reformalardıń teoriyalıq hám ámeliy tárepleri jaqtılandırıladı.Izertlew dawamında sistemalı analiz, salıstırmalı analiz, institucionallıq jantasıw hám normativlik-huqıqıy húJjetlerdi úyreniw metodlarınan paydalanıldı. Alınǵan nátiyjeler mádeniyat salasında nátiyjeli mámleket basqarıw social turaqlılıq, milliy identitet, ekonomikalıq rawajlanıw hám xalıq aralıq birge islesiw bekkemlewdiń zárúrli faktorı ekenligin kórsetedi.

Gilt sózler: mámleket basqarıw, mádeniyat siyasatı, insan qádiri, milliy ózlik, Úshinshi Renessans, turaqlı rawajlanıw, kreativ ekonomika, mádeniy miyraslar, Ózbekstan-2030 strategiyası, innovciyalıq basqarıw.

Kirisiw

Dúnya tájiriybesi sonı kórsetedi, ekonomikalıq tárepten rawajlanǵan mámleketler mádeniyattı jámiyet rawajlanıwınıń tiykarǵı drayverlerinen biri retinde tán alıw etpekte. UNESCO tárepinen mádeniyat turaqlı rawajlanıwdıń ajıralmaytuǵın bólegi retinde bahalanıp atır. Mádeniyat búgingi kúnde social awızbirshilikti támiyinlew, jaslar tárbiyası, innovaciyalardı xoshametlew, kreativ ekonomikanı rawajlandırıw hám xalıq aralıq orındı asırıwdıń strategiyalıq faktorına aylandı [2;28].

Ózbekstanda da sońǵı jıllarda mádeniyat tarawına mámleket siyasatınıń ústin turatuǵın baǵdarlarınan biri retinde qaralıp atır. Prezidentimiz tárepinen ilgeri jılıstırılǵan "Insan qádiri ushın" princip mámleket basqarıwdıń jańa filosofiyasın qáliplesti. Bul jantasıw insan máplerin barlıq reformalardıń orayına qoyıwdı názerde tutadı. Nátiyjede mádeniyat siyasatı da puqaralardıń ruwxıy mútájliklerin qandırıw, milliy qádiriyatlardı rawajlandırıw hám dóretiwshilerdi qollap-quwatlawǵa baǵdarlanǵan jańa basqıshqa kóterildi [2;71].

Búgingi kúnde Ózbekstanda Úshinshi Renessans ideyası mámleket rawajlanıwınıń zárúrli strategiyalıq koncepciyası retinde qáliplesip atır. Bul ideya ilim, tálim hám mádeniyat óz-ara integraciyasın támiyinlew arqalı mámlekettiń intellektuallıq potencialın kóteriwdi maqset etedi. Anıq mádeniyat tarawı bul koncepciyanıń tiykarǵı tayanshlarınan biri esaplanadı. Sebebi tariyxıy yad, milliy ózlik hám ruwxıy qádiriyatlar jámiyet rawajlanıwınıń eń zárúrli faktorlarınan birewi.

Mádeniyat tarawındaǵı reformalardıń taǵı bir zárúrli tárepi kreativ ekonomikalıq rawajlanıwı menen baylanıslı. Jáhán bank hám basqa xalıq aralıq shólkemler maǵlıwmatlarına kóre, kreativ industrialar kóplegen mámleketlerde jalpı ishki ónimniń sezilerli bólegin qáliplestiredi hám de millionlap jumıs orınlarındı jaratadı. Ózbekstanda da mádeniyat hám kórkem ónerdi ekonomikalıq rawajlanıwdıń zárúrli resursına aylandırıw boyınsha keń kólemli ilajlar ámelge asırılıp atır [3;93].

Sonıń menen birge, mádeniy miyrastı asıraw hám sanlastırıw, muzeyler iskerligin modernizaciyalaw, teatr hám kitapxanalardı zamanagóy basqarıw tiykarında rawajlandırıw, jas dóretiwshilerdi qollap-quwatlaw hám de xalıq aralıq mádeniy almasıwdı keńeytiw mámleket siyasatınıń ústin turatuǵın baǵdarlarına aylandı.

Maqalanıń aktuallıǵı sonnan ibarat, mádeniyat salasında mámleket basqarıwdıń jańa paradigması Ózbekstanda ámelge asırılıp atırǵan siyasiy, ekonomikalıq jáne social reformalar menen tıǵız baylanıslı halda ilimiy tárepten kompleks izertlew etiliwi zárúr. Búgingi kúnde usı másele tekǵana teoriyalıq, bálki ámeliy áhmiyetke de iye. Sebebi nátiyjeli mádeniyat siyasatı jámiettiiń ruwxıy immunitetin bekkemlew, jaslardı jat ideyalardan qorǵaw, milliy awızbirshilikti kúsheytiw hám turaqlı rawajlanıw támiyinlewdiń zárúrli quralı esaplanadı [4;182].

Sońǵı jıllarda Ózbekstanda mádeniyat salasın rawajlandırıw mámleket siyasatınıń ústin turatuǵın baǵdarlarınan bir-birine aylandı. Jańa basqarıw paradigmasınıń tiykarında insan qádiri, milliy ózlikti bekkemlew hám turaqlı rawajlanıw principleri turadı. Usı jantasıw mádeniyattı tek ruwxıy tarawdıń emes, bálki sociallıq-ekonomikalıq rawajlanıw, puqaralıq birligi hám milliy qáwipsizliktiń zárúrli faktorı retinde aytadi.

“Ózbekstan-2030” strategiyasında mádeniyat tarawı boyınsha qatar ólshep bolatuǵın maqsetler belgilengen. Atap aytqanda, 2030-jılǵa shekem mámleket koncert hám tamasha mákemeleri ilajlarına 62,5 million tamashagóydi qosıw, mártebe, baqsıshılıq, teatr hám oyın baǵdarlarıdaǵı xalıq aralıq festival hám ánjumanlar sanın 40 shekem, Turizm obektlerinde ótkeriletuǵın mádeniy ilajlardı 2 400 shekem, 112 ta mádeniy miyraslar obektinde asıraw jumısların ámelge asırıw joybarlastırılǵan. Sonıń menen birge, balalar muzıka hám kórkem óner mekteplerin muzıka inventarları menen támiyinlew dárejesin 100 procentke, joqarı maǵlıwmatlı pedagoglar úlesin 70 procentke jetkiziw wazıypaları belgilengen [6;15].

Usı kórsetkishler mádeniyat siyasatınıń tek ruwxıy emes, bálki ekonomikalıq jáne social nátiyjelilikti de kózleyotganini kórsetedi. Ilimiy kózqarastan, mádeniyatqa baǵdarlanǵan investiciyalar xalıq bántligin asırıw, aymaqlardıń investiciyalıq tartımlılıǵın kúsheytiw, Turizm xızmetlerin kólemin keńeytiw hám de kreativ industriya rawajlanıwına unamlı tásir kórsetedi. Sol sebepli zamanagóy mámleket basqarıwında mádeniyat ǵárejet emes, bálki uzaq múddetli strategiyalıq investitsiya retinde bahalanıp atır [5;81].

Rawajlanǵan mámleketler tájiriybesi sonı kórsetedi, mádeniyat salasın rawajlandırıw turaqlı progresstiń zárúrli faktorlarınan birewi. Qubla Kareya milliy mádeniyat hám kreativ industrialarni qollap-quwatlaw arqalı óziniń xalıq aralıq “ jumsaq kúsh” potencialın sezilerli dárejede asırdı. Fransiya tariyxıy miyrastı qorǵaw hám muzeyler sistemasın rawajlandırıw arqalı mádeniy turizmdi ekonomikalıq zárúrli tarmaǵına aylandırdı. Yaponiya bolsa milliy dástúrlerdi zamanagóy innovaciyalar menen baylanıstırıw arqalı mádeniy diplomatiyada joqarı nátiyjelerge eristi.

Ózbekstan tájiriybesi bul mámleketler ámeliyat menen ulıwma táreplerge iye. Mámlekette tariyxıy miyrastı asıraw, xalıq aralıq festivallardı ótkeriw, milliy kórkem ónerdi rawajlandırıw hám kreativ ekonomikanı rawajlandırıw boyınsha keń kólemli reformalar ámelge asırılıp atır. Biraq xalıq aralıq tájiriybe sonı kórsetedi, mádeniyat basqarıw nátiyjeliligin jáne de asırıw ushın cifrlı texnologiyalardı keń engiziw, menshikli sektor qatnasıwın kúsheytiw hám ilimiy-analitik monitoring sistemasın jetilistiriw zárúrli áhmiyetke iye boladı [7;32].

Izertlew nátiyjeleri sonı kórsetedi, Ózbekstanda mádeniyat salasında mámleket basqarıw sońǵı jıllarda sapa jaǵınan jańa basqıshqa kóterildi. Burınları mádeniyat siyasatı tiykarlanıp mádeniy miyrastı saqlaw hám mádeniy-aǵartıwshılıq ilajlardı shólkemlestiriwge baǵdarlanǵan bolsa, búgingi kúnde ol insan kapitalın rawajlandırıw, kreativ ekonomikanı qollap-quwatlaw, aymaqlardıń investiciyalıq tartımlılıǵın asırıw hám de xalıq aralıq mádeniy

birge islesiw keńeytiwdiń zárúrli arqalı aylanıp atır. Bul jantasıw “Ózbekstan-2030” strategiyasında belgilengen ústin turatuǵın jónelisler menen únles.

Analizler sonı kórsetedi, insan qádiri principine tiykarlanǵan basqarıw modeli mádeniyat mákemeleri iskerligin xalıqtıń mútájliklerine jaqınlatıwǵa xizmet etip atır. Usınıń menen birge, mádeniyattı sanlastırıw, tariyxıy-mádeniy miyrastı qorǵaw, xalıq aralıq festivallardı rawajlandırıw hám kreativ industrialarni qollap-quwatlaw boyınsha ámelge asırılıp atırǵan reformalar mámlekettiń “jumsaq kúsh” potencialın bekkemlewge járdem berip atır. UNESCO da Ózbekstannıń mádeniy miyrastı asıraw hám mádeniy siyasatti turaqlı rawajlanıw maqsetleri menen baylanıstırıw boyınsha umtılıw-háreketlerin belgilenedi [7;215].

Juwmaqlaw

Juwmaq etip aytqanda, Ózbekstanda mádeniyat salasında mámleket basqarıwdıń jańa paradigması insan máplerin ústin turatuǵın qóyatuǵın, milliy qádiriyatlardı zamanagóy rawajlanıw talapları menen uyqaslastıratuǵın hám de turaqlı rawajlanıwdı támiyinlewge qaratılǵan strategiyalıq model retinde qáliplesip atır. Bul modeldiń izbe-iz ámelge asırılıwı Úshinshi Renessans tiykarın bekkemlew, milliy mádeniyat xalıq aralıq abırayın asırıw hám keleshek áwlad ushın bay mádeniy hám de intellektuallıq miyrastı saqlap qalıwǵa xızmet etedi. Usı mánisten alıp qaraǵanda, mádeniyat salasında nátiyjeli mámleket basqarıw Jańa Ózbekstan rawajlanıwınıń tekǵana ruwxıy, bálki siyasiy, ekonomikalıq jáne social turaqlılıǵın támiyinleytuǵın tiykarǵı strategiyalıq faktorlardan biri retinde kórinedi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar dizimi

1. Mirziyoev Sh. M. Ózbekstan-2030 strategiyası.-Tashkent, 2023.
2. Ózbekstan Respublikasınıń Konstitusiyası.-Tashkent, 2023.
3. UNESCO. Ózbekstan-2030 Strategiyay. Peris, 2024.
4. UNESCO. Konvenciya ushın 1 Amanlıqguarding -dan 1 Intangible Mádeniy Hámitage. Peris, 2024.
5. Birliked Milletler. Transforming bizińDúnya: 1 2030 Agenda ushın Páseńainable Rawajlanıw.-Jańa York, 2015.
6. Háfstede G. Mádeniyat’s Hiylesequences.-Sawe Jámáátations, 2001.
7. Tısrosby D. 1 Ekonomikalıqs -dan Mádeniy Polcy.-Kembridj Universitet Press, 2010.
8. Florida R. 1 Rıse -dan 1 Dóretiwshi Klass.-Jańa York:Tiykar Kitaplar, 2014.
9. Dúnya Bank. Dúnya Rawajlanıw Xabar.-Washington DC, 2023.
10. UNDP. Insan Rawajlanıw Xabar.-Jańa York, 2023.